

OBLICZA 2.0

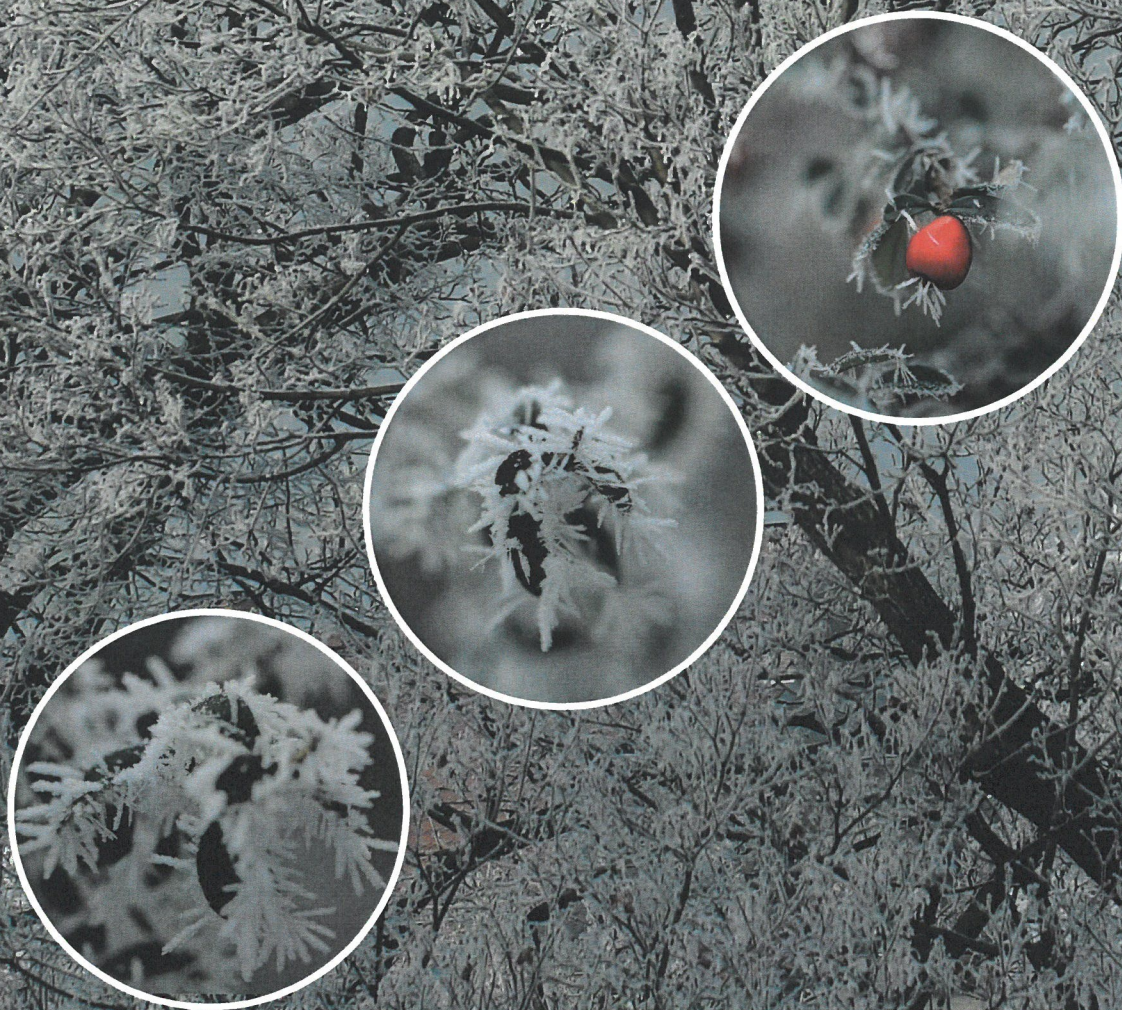
Dolnośląski
Ośrodek
Dokształcania
Nauczycieli
we Wrocławiu

**DOLNY
ŚLĄSK**

JEDNOSTKA OŚWIATOWA
Samorządu Województwa
Dolnośląskiego

Periodyk Dolnośląskiego Ośrodka
Dokształcania Nauczycieli we Wrocławiu
Numer 1(1), styczeń 2026

Przegląd funkcji, status społeczny i uwarunkowania prawne zawodu nauczycielskiego: wiek XX

Grzegorz Ćwiertniewicz

Wprowadzenie

Dynamiczne przemiany polityczne, społeczne i gospodarcze, jakie miały miejsce w minionym stuleciu, w znaczący sposób wpłynęły na funkcje przypisywane nauczycielom, ich pozycję społeczną oraz ramy prawne regulujące wykonywanie tego zawodu. Wiek XX był okresem intensywnych reform oświatowych, rozwoju szkolnictwa powszechnego oraz zmieniających się oczekiwań wobec roli nauczyciela jako wychowawcy, autorytetu moralnego czy przedstawiciela aparatu państwa. Celem niniejszej pracy jest przegląd funkcji zawodu nauczycielskiego, analiza statusu społecznego nauczycieli oraz omówienie uwarunkowań prawnych, które kształtowały ten zawód w XX wieku. Stanowi również próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób regulacje prawne, ideologia oraz potrzeby społeczne wpływały na ewolucję zawodu nauczyciela i jego znaczenie w strukturze społecznej. Analiza tych zagadnień pozwala bowiem lepiej zrozumieć współczesną pozycję nauczyciela oraz uwarunkowania, które nadal oddziałują na system edukacji. Historyczne ujęcie problemu stanowi istotne tło dla refleksji nad obecnymi wyzwaniem stojącymi przed zawodem nauczycielskim.

Nauczyciel w XX wieku

Wiek XX przyniósł zmiany w polskim systemie oświaty. Zarówno po odzyskaniu niepodległości, jak i po drugiej wojnie światowej, należało go stworzyć od nowa. Szkolnictwo rozwijało się na każdym szczeblu: od podstawowego do akademickiego. Istotną kwestią było kształcenie nauczycieli. W dalszym ciągu do zawodu przygotowywały pedagogów utworzone w 1944 r. licea pedagogiczne, ale z racji, iż edukacja trwała zbyt długo, zaczęto organizować kursy dla potencjalnych kandydatów na nauczycieli. Licea pedagogiczne oparte były na siedmioklasowej szkole podstawowej. Z tej przyczyny znacznie obniżył się ich poziom. Zdecydowano, że absolwenci będą otrzymywali uprawnienia jedynie do nauczania w klasach I-IV. Nauczyciele klas V-VII musieli ukończyć dwuletnie studia nauczycielskie (lub trzyletnie studia zaoczne).

Na początku lat 60. naukę w szkole podstawowej przedłużono do ośmiu lat. Zwiększyły się zatem wymagania względem nauczycieli. Zwiększyła się też rola studiów nauczycielskich, których celem było kształcenie kadr dla wszystkich klas szkoły podstawowej. Działania te okazały się tylko pozorne, bowiem studia nauczycielskie nie cieszyły się popularnością. Bardzo często przyjmowano więc kandydatów bez egzaminu wstępnego. W XXI wieku studenci specjalności nauczycielskich również nie podlegają konkretnej selekcji. Pomimo słabo zdanego egzaminu maturalnego, mogą kształcić się w zakresie specjalności nauczycielskiej. Do możliwości uzyskania kwalifikacji przyczyniła się również amnestia maturalna, zaproponowana w lipcu 2006 roku przez ówczesnego ministra edukacji Romana Giertycha. Na nic zdały się wówczas protesty środowiska akademickiego. Przewodniczący Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich, prof. Tadeusz Luty, zapowiedział nawet, że jeśli minister nie zmieni decyzji, uczelnie wyższe wprowadzą egzaminy wstępne na studia: „Jeśli osoby, które nie zdały jednego przedmiotu na maturze, otrzymają świadectwa dojrzałości, szkoły wyższe będą zabiegać o przywrócenie egzaminów wstępnych na studia”¹. Rozporządzenie zostało podpisane, a rekrutacja na wyższy etap kształcenia nie uległa zmianie. Ówcześni absolwenci szkół ponadgimnazjalnych zdążyli ukończyć już studia wyższe i wielu z nich pracuje obecnie w charakterze nauczycieli. Utopijne zatem okazały się postulaty Andrzeja Frycza Modrzewskiego.

U schyłku lat 60. zaczęto tworzyć trzyletnie wyższe szkoły nauczycielskie. Ich ukończenie umożliwiała odbycie dwuletniego kursu magisterskiego w uniwersytetach lub wyższych szkołach pedagogicznych. Szkoły nauczycielskie kształciły nauczycieli wyspecjalizowanych w zakresie dwóch przedmiotów wykładanych w szkole podstawowej oraz w nauczaniu początkowym. W 1969 roku utworzono Wyższe Szkoły Nauczycielskie w Bydgoszczy, Kielcach, Olsztynie

¹ Markowski, M. (2006). *Egzaminy odpowiedzią na amnestię maturalną*. Gazeta.pl. <http://edukacja.gazeta.pl/edukacja/1,101865,3522124.html> (dostęp: 10.09.2012)

i Słupsku² oraz w Siedlcach³, natomiast w roku 1971 w Zielonej Górze i Częstochowie⁴. Program studiów miał gwarantować rzetelne przygotowanie do zawodu. Obejmował: „1) przedmioty filozoficzne i społeczno-polityczne, a więc głównie zagadnienia filozofii marksistowskiej i teorii rozwoju społecznego, ekonomię polityczną, podstawy nauk politycznych i logikę; 2) przedmioty pedagogiczne, to jest podstawy pedagogiki, teorię i organizację nauczania, teorię i metodykę wychowania, psychologię, historię oświaty i wychowania oraz higienę szkolną; 3) teoretyczne i praktyczne przygotowanie do nauczania i wychowania w klasach I-IV; 4) przedmioty kierunkowe, w zasadzie dwie dyscypliny pokrewne (np. filologia polska z historią, matematyka z fizyką, fizyka z chemią, biologia z geografą) – ze szczegółowymi ich dydaktykami; przewidywano na nie ok. 50 % czasu studiów); 5) przedmioty uzupełniające, jak lektorat z języka obcego i wychowanie fizyczne” (Okoń, 1971, s. 70). Zadaniem wyższych szkół nauczycielskich było wykształcenie kadry dla szkoły podstawowej.

Kandydaci na nauczycieli szkół średnich odbywali studia w wyższych szkołach pedagogicznych (najpierw trzyletnich, następnie czteroletnich i pięcioletnich). Do utworzenia placówek zobowiązywała *Karta praw i obowiązków nauczyciela*. Preambuła *Ustawy z dnia 27 kwietnia 1972 roku* wskazywała na doniosłą rolę nauczyciela: „Polska Rzeczpospolita Ludowa szczególną troską otacza stan nauczycielski, w którego rękach spoczywa wychowanie narodu. Nauczyciel urzeczywistnia socjalistyczne ideały programowe kierowniczej siły narodu – Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej – w dziedzinie kształtowania świadomości młodego pokolenia, jego patriotycznej i internacjonalistycznej postawy. Państwo ludowe działające w imieniu narodu powierzyło nauczycielom wychowanie młodych pokoleń, które decydować będą o kształcie socjalistycznej przyszłości kraju. Zapewnić pomyślną przyszłość Polsce Ludowej może jedynie rzetelna, twórcza praca całego narodu, oparta na osiągnięciach współczesnej nauki i techniki. Ludzie wykształceni, pracowici i twórczy, głęboko uspołecznieni, wrażliwi i wszechstronnie rozwinięci pomnażać będą bogactwo kraju, wpływać na polepszenie

poziomu życia narodu. Rzetelna i twórcza praca nauczycieli na wszystkich szczeblach edukacji narodowej powinna sprzyjać pełnemu urzeczywistnieniu ideałów wychowawczych socjalizmu. W uznaniu wysokiej rangi społecznej stanu nauczycielskiego oraz doniosłej roli nauczania i wychowania młodego pokolenia dla narodu i państwa socjalistycznego Sejm uchwała niniejszą ustawę – *Kartę praw i obowiązków nauczyciela* w systemie edukacji narodowej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”⁵. Dokument określał rolę i zadania nauczycieli wszystkich typów szkół. Pedagodzy zobowiązani byli m. in. do prawidłowej realizacji programów nauczania, osiągania jak najlepszych wyników w pracy pedagogicznej, doskonalenia warsztatu nauczycielskiego, poznawania uczniów i studentów, ich osobowości i zainteresowań, dbania o bezpieczeństwo uczniów i studentów, zachowania bezstronności w ocenianiu, stwarzania warunków do rozwijania samodzielności myślenia i uczenia się uczniów i studentów (paradoks), kształtowania aktywnego stosunku uczniów i studentów do kultury i sztuki, współdziałania z organizacjami politycznymi i młodzieżowymi w rozwijaniu pracy ideowo-wychowawczej zmierzającej do wpojenia wychowankom naukowego światopoglądu oraz socjalistycznej moralności, współpracy ze środowiskiem społecznym, towarzystwami naukowymi, zawodowymi, uczniowskim, studenckim ruchem naukowym oraz zakładami pracy, współpracy z rodzicami lub opiekunami uczniów, przestrzegania dyscypliny pracy oraz zarządzeń i wytycznych organów administracji szkolnej i bezpośrednich przełożonych, umacniania zasady współzycia z gronem pracowników szkoły, unikania wszystkiego, co mogłoby szkodzić dobrej atmosferze pracy.

Zgodnie z *Kartą praw i obowiązków nauczyciela* na stanowisku nauczyciela można było zatrudnić osobę, która posiadała kwalifikacje naukowe, pedagogiczne lub odpowiednią praktykę zawodową; kwalifikacje ideowe i moralne niezbędne do wykonywania funkcji nauczyciela i wychowawcy; odpowiednie warunki zdrowotne, a także ukończyła studia w szkole wyższej kształcącej nauczycieli lub studia w innej szkole wyższej i posiada przygotowanie pedagogiczne uzyskane podczas studiów lub na kursie.

Powyzsza *Ustawa* nakładała na nauczycieli obowiązek stałego pogłębiania, aktualizowania wiedzy naukowej i dydaktycznej, a także ustawicznego doskonalenia swych umiejętności dydaktycznych i wychowawczych poprzez samokształcenie. Pedagodzy

⁵ Ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 roku – *Karta praw i obowiązków nauczyciela* (Dz. U. z 1972 r. Nr 16, poz. 114).

² Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 1969 roku w sprawie utworzenia Wyższych Szkół Nauczycielskich w Bydgoszczy, Kielcach, Olsztynie i Słupsku (Dz. U. z 1969 r. Nr 18, poz. 134).

³ Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 lipca 1969 roku w sprawie utworzenia Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Siedlcach (Dz. U. z 1969 r. Nr 23, poz. 164).

⁴ Zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 lipca 1971 roku w sprawie utworzenia Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Zielonej Górze i Częstochowie (Dz. U. z 1971 r. Nr 21, poz. 195, 196).

zobligowani byli do udziału w kursach organizowanych przez organy administracji szkolnej i inne upoważnione jednostki oraz udział w studiach podyplomowych.

Karta praw i obowiązków nauczyciela regulowała również płace i wymiar pracy. Uposażenie nauczycieli składało się z wynagrodzenia zasadniczego oraz dodatków. Jego wysokość zależała od posiadanego wykształcenia, stażu pracy pedagogicznej i pełnionej funkcji. Formalne ustanowienie wynagrodzeń, a także ich zróżnicowanie, świadczyć może o pewnym postępie w zakresie organizowania pracy pedagogów. Próbowano osadzić go w społecznej rzeczywistości. Pokazano, że zawód nauczyciela jest potrzebny społeczeństwu i ważny dla ówczesnej władzy. Dodatki przydzielano w zależności od wykonywanej funkcji, warunków pracy i osiągniętych wyników⁶. Podwyżka płac realizowana była w pięciu etapach (1972-1976). Nauczyciel awansował do wyższego szczebla uposażenia zasadniczego co cztery lata. Okres oczekiwania na osiągnięcie najwyższego szczebla nie mógł przekroczyć 24 lat pracy pedagogicznej. Przewidywane wynagrodzenie nauczyciela posiadającego wykształcenie magisterskie, który wkrótce nabędzie uprawnienia do emerytury, miało być o 3400 zł wyższe od nauczyciela z tym samymi kwalifikacjami zaczynającego karierę zawodową. Uposażenie młodego pedagoga wystarczyło jedynie na zapewnienie mu skromnego utrzymania. Nauczyciele posiadający niższe wykształcenie bardzo często pozostawali bez środków do życia lub na utrzymaniu innych członków rodziny.

Wysokość płac pracowników oświaty i wychowania można ocenić w kontekście wynagrodzeń pracowników innych sektorów. Okazuje się, że nie tylko w XXI wieku nakłady finansowe na edukację, kulturę czy opiekę medyczną są niskie. Średnie wynagrodzenie brutto osób zatrudnionych w gospodarce społecznej wyniosło w 1972 r. ok. 2650 zł. Najlepiej wynagradzaną grupą zawodową byli przedstawiciele nauki (3504 zł). Pracownicy oświaty i wychowania uplasowali się dziesiątym miejscu (2377 zł). Zarabiali o 1127 zł mniej niż osoby związane z nauką, a o 288 zł więcej od najgorzej wynagradzanych pracowników ochrony zdrowia, opieki społecznej i kultury fizycznej (2089 zł). Powyższe dane wskazują, że pozycja społeczna nauczycieli, mimo działań zmierzających ku jej poprawie, nie była najwyższa. Pełniej obraz ten oddaje tabela uwzględniająca przeciętne roczne rozchody na jedną osobę w gospodarstwach domo-

wych pracowników umysłowych według wielkości gospodarstwa domowego w 1971 roku. Pracownicy oświaty i wychowania za rok pracy otrzymali przeciętnie ok. 27852 zł (netto). Z kolei roczne rozchody, a więc utrzymanie, oscyloowało w granicach 31750 zł, o 3898 zł więcej aniżeli otrzymane wynagrodzenie, o tyle, ile wynosiły koszty utrzymania mieszkania. Dla porównania, pracownikom sektora budowlanego, po rocznym bilansie pozostawało do dyspozycji 4154 zł. W trudnej sytuacji znajdowali się nauczyciele rozpoczynający pracę. Przez pierwsze cztery lata otrzymywali roczne wynagrodzenie w wysokości (brutto): magister: 27600 zł, absolwent wyższych studiów zawodowych: 25800 zł, absolwent studium nauczycielskiego: 24000 zł, nauczyciel posiadający: wykształcenie średnie pedagogiczne: 20400 zł, wykształcenie ogólnokształcące: 19200 zł. Na uwagę zasługuje również tygodniowa liczba godzin obowiązkowego wymiaru zajęć dydaktycznych: szkoły podstawowe – 26; szkoły podstawowe specjalne – 22; licea ogólnokształcące (w tym specjalne) – 22.

Pozycja społeczna człowieka uzależniona jest między innymi od otrzymywanego wynagrodzenia. Nauczyciele mieli budować ją jednak dzięki wiedzy. Pomagała w tym władza, która uświadamiała narodowi, jak ważną rolę pełnią pedagodzy i jak szlachetna jest ich misja. Idee i szczytne hasła nie spowodowały, że status nauczyciela uległ zmianie. Również obecnie ciężko przekonać społeczeństwo do właściwego postrzegania tej profesji. Przeświadczenie, iż mimo wyższego wykształcenia, stałego doksztalcenia się, nauczyciele zarabiają dużo mniej niż przedstawiciele zawodów, którzy często nie ukończyli żadnej szkoły, jest silniejsze. Taki tok rozumowania utrudnia wychowywanie młodego pokolenia.

Przegląd historycznych funkcji nauczyciela, a także skrótowe omówienie podstawowych założeń prawnych dowodzą, iż w różnych okresach podejmowano próby usystematyzowania zawodu nauczycielskiego, ale uświadamiają także niepowodzenia. Rozpoczęto prace nad systemem kształcenia nauczycieli, skoncentrowano się na prawach i obowiązkach. Nie udało się, mimo wszystko, wzmocnić pozycji pedagogów w społeczeństwie.

Zadania współczesnego nauczyciela zostały ujęte w *Ustawie z dnia 26 stycznia 1982 roku – Karta Nauczyciela*, dokumencie zastępującym *Kartę z 1972 roku*. Omawiając prawa i obowiązki nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych w placówkach oświatowych, należy wziąć pod uwagę postulaty znajdujące się w obu aktach prawnych.

⁶ Ibidem

W *Karcie Nauczyciela* z 1982 roku, podobnie jak w *Karcie* z roku 1972, zwraca się uwagę na ważkość edukacji. Uchwalono ją bowiem: „mając na względzie doniosłą rolę oświaty i wychowania w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, pragnąc dać wyraz szczególnej randze społecznej zawodu nauczyciela zgodnie z potrzebami i oczekiwaniami, otwierając (...) ustawą drogę do dalszych uregulowań prawnych systemu edukacji narodowej”⁷. Preambuła oddaje intencje decydentów.

Karta Nauczyciela reguluje prawa i obowiązki nauczycieli, kompetencje, zasady hierarchii służbowej (pragmatyka zawodowa). Przepisy w niej zawarte mają pierwszeństwo przed zapisami w *Kodeksie pracy*. Zgodnie z *Kartą* nauczyciel zobowiązany jest do rzetelnego realizowania zadań związanych z zajmowanym stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, dążenia do własnego rozwoju osobowego, kształcenia i wychowania młodzieży w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jako państwa socjalistycznego, w duchu humanizmu, tolerancji, wolności sumienia, sprawiedliwości społecznej i szacunku dla pracy, dbania o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między narodami.

W myśl *Ustawy* stanowisko nauczyciela mogła zajmować osoba posiadająca wyższe wykształcenie z odpowiednim przygotowaniem pedagogicznym lub która ukończyła zakład kształcenia nauczycieli, pod warunkiem, że podejmowała pracę na stanowisku niewymagającym innych kwalifikacji, przestrzegająca podstawowych zasad moralnych, spełniająca warunki zdrowotne niezbędne do wykonywania zawodu. Kwestię wymaganych kwalifikacji regulowało również *Rozporządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 24 sierpnia 1982 roku w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudniać nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia*. W szkole podstawowej mogła nauczać osoba, która ukończyła studia wyższe z przygotowaniem pedagogicznym lub studia wyższe bez przygotowania i studium pedagogiczne. Pracę w tej placówce otrzymywał kandydat legitymujący się świadectwem dojrzałości i dokumentem potwierdzającym ukończenie studium nauczycielskiego. W liceum ogólnokształcącym natomiast

⁷ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku – *Karta Nauczyciela* (Dz. U. z 1982 r. Nr 3, poz. 19).

mogł nauczać absolwent studiów wyższych z przygotowaniem pedagogicznym, posiadający tytuł zawodowy magistra lub absolwent studiów wyższych bez przygotowania pedagogicznego, posiadający tytuł zawodowy magistra i ukończone studium pedagogiczne⁸.

Stosunek pracy z nauczycielem nawiązywano na podstawie mianowania lub umowy o pracę, a jego działalność zawodowa podlegała ocenie. Tygodniowa liczba godzin obowiązkowego wymiaru zajęć dydaktycznych dla nauczycieli szkół podstawowych i liceów ogólnokształcących została obniżona do osiemnastu. Również w nowej *Karcie* zostały uwzględnione warunki wynagradzania nauczycieli. Na uposażenie składało się wynagrodzenie zasadnicze oraz dodatki. Uzależnione było od poziomu wykształcenia i stażu pracy. Nauczyciel awansował do wyższego szczebla wynagrodzenia zasadniczego już nie co cztery, a co dwa lata. Osiągnięcie najwyższego szczebla nie mogło przekroczyć trzydziestu lat pracy. Co ważne, zdecydowano, że wynagrodzenie pedagogów nie mogło być niższe od średniego wynagrodzenia pracowników inżynieryjno-technicznych zatrudnionych w przemyśle uspołecznionym⁹. Ponadto podlegało corocznej rewaloryzacji i stawało się podstawą do naliczania dodatku za wysługę lat pracy. Nauczyciele zyskali nowe przywileje, m. in. urlop dla poratowania zdrowia czy możliwość zamieszkania w mieszkaniu służbowym.

Wydawać by się mogło, że wprowadzone zmiany były dla nauczycieli bardzo korzystne. Tymczasem wystarczy porównać uposażenie pracowników oświaty z przeciętnym wynagrodzeniem miesięcznym w gospodarce uspołecznionej na przestrzeni lat 1982-1983, żeby dojść do innego wniosku. W 1982 roku średnie wynagrodzenie (brutto) osób zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej wyniosło 11631 zł. Przed dziesięcioma laty najlepiej zarabiającą grupą zawodową byli przedstawiciele nauki. Powyższe dane wskazują, iż na początku lat 80. XX wieku najwyższe wynagrodzenie otrzymywały osoby zatrudnione w przemyśle (12986 zł). Pracownicy oświaty i wychowania otrzymywali o 3680 zł mniej od wskazanej wyżej grupy zawodowej. W dalszym ciągu

⁸ Rozporządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 24 sierpnia 1982 roku w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudniać nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia (Dz. U. z 1982 r. Nr 29, poz. 206).

⁹ Kwestię tę regulowało Rozporządzenie Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 8 września 1983 r. w sprawie zasad porównywania poziomów średniego wynagrodzenia nauczycieli ze średnim wynagrodzeniem pracowników inżynieryjno-technicznych zatrudnionych w przemyśle uspołecznionym (Dz. U. z 1983 r. Nr 53, poz. 236).

najmniej funduszy przeznaczano na gratyfikację dla przedstawicieli ochrony zdrowia i opieki społecznej.

W 1983 roku tabela przeciętnych wynagrodzeń nie uległa znacznej zmianie. Pracownicy oświaty i wychowania opłacani byli lepiej jedynie od osób związanych z kulturą i sztuką oraz ochroną zdrowia i opieką społeczną. Otrzymywali natomiast o 3021 zł mniej niż przeciętne wynagrodzenie miesięczne w gospodarce uspołecznionej. Wysokość uposażenia należy skonfrontować z przeciętnymi rocznymi rozchodami w jednoosobowych gospodarstwach domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych. Dane wskazują, iż pracownik na stanowisku nierobotniczym wydał w 1982 roku na swoje utrzymanie przeciętnie 141729 zł. Pracownicy oświaty i wychowania za omawiany rok pracy otrzymali przeciętne wynagrodzenie w wysokości 111672 zł (brutto).

Znowelizowana *Karta Nauczyciela* miała przyczynić się do integracji pedagogów ze społeczeństwem. Dążono, by nauczycieli postrzegano jako osoby odpowiedzialne za edukację i wychowanie młodego pokolenia. Uwydatnienie doniosłej roli, podkreślenie misji – w połączeniu z usystematyzowaniem prawnym – miały wpłynąć na wzmocnienie pozycji pracowników oświaty. Przyznane przywileje rzeczywiście świadczyły o zainteresowaniu się władzy zawodem nauczycielskim. Należało zadbać jedynie o wyższe uposażenie.

Rozporządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 24 sierpnia 1982 roku w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli modyfikowano od tego czasu kilkakrotnie. Zmiany za każdym razem obowiązywały pedagogów do zdobywania coraz wyższego wykształcenia, a także ustawicznego kształcenia się. Wysokie wymagania w zakresie kwalifikacji stawiano zawsze nauczycielom zatrudnionym w liceach ogólnokształcących. Do odbycia studiów wyższych obowiązywały ich rozporządzenia wydawane przez kolejnych ministrów odpowiedzialnych za oświatę. W szkołach podstawowych natomiast mogli podjąć pracę nawet kandydaci legitymujący się dyplomem ukończenia zakładu kształcenia nauczycieli. Oczekiwania związane z wykształceniem pedagogów nauczających w tych placówkach nie były duże, pomimo że rola szkoły podstawowej w realizacji kształcenia powszechnego była i jest decydująca.

Zakończenie

Nie sposób przedstawić wszystkich procesów, jakie zachodziły przy krystalizowaniu się polityki oświatowej w XX wieku, zwłaszcza w zakresie funk-

cji nauczyciela i uwarunkowań prawnych związanych z tym zawodem. Już w 1980 roku w *Liście Otwartym Towarzystwa Kursów Naukowych do Nauczycieli i Wychowawców* Władysław Bartoszewski, Władysław Bieńkowski, Marian Brandys, Stanisław Hartman, Władysław Kunicki-Goldfinger, Marian Małowist, Tadeusz Mazowiecki, Jan Józef Szczepański, wybitni intelektualiści polscy, apelowali, by nauczyciele dostrzegali, iż stają się pierwszym obiektem manipulacji centralnych władz oświatowych (Śliwerski, 2009, s. 10). Historia oświaty, poczynając od czasów starożytnych, ukazuje pedagoga jako człowieka o niskim statusie społecznym, uzależnionego albo od władzy kościelnej, albo państwowej, obarczonego doniosłą rolą wychowania przyszłych pokoleń – często mimo braku właściwego wykształcenia¹⁰. Wymagania w zakresie kwalifikacji, wysokość wynagrodzenia, ścieżkę kariery zawodowej, w końcu zakres praw i obowiązków współczesnego nauczyciela regulują właściwe akty prawne, ale nie oznacza to, że przestały się dokonywać zmiany pedagogiczne, społeczne, etyczne, gospodarcze, w końcu polityczne, które mają wpływ na wizerunek pedagogów. Słusznie zauważa Bogusław Śliwerski, że „edukacja nadal będzie problemem politycznym, zamiast samodzielnie rozwiązywać problemy jednostkowe, społeczne czy globalne związane z jej podstawowymi funkcjami, gdyż nieustannie traktowana jest przez siły polityczne jako idealny obszar do prowadzenia walki o władzę. Wystarczy sięgnąć po armię nauczycieli niezadowolonych z aktualnie rządzących, by dzieląc i zaogniając konflikty w systemie oświatowym i jego otoczeniu, ubiegać się o władzę i realizować własne pragnienia porządku lub zmian” (Śliwerski, 2009, s. 321). Najważniejszym zadaniem jest więc przypisanie nauczycielom właściwych ról, co z pewnością pozwoli im odnaleźć się w edukacyjnym chaosie.

dr Grzegorz Ćwiertniewicz
nauczyciel-konsultant DODN we Wrocławiu

Bibliografia

- Ćwiertniewicz, G. (2014). „Przegląd funkcji, status społeczny i uwarunkowania prawne zawodu nauczycielskiego: od starożytności do XIX wieku”. *Kwartalnik Edukacyjny*, 4, 93–100.
- Główny Urząd Statystyczny (2011). *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2011*. Zakład Wydawnictw Statystycznych.
- Markowski, M. (2006). *Egzaminy odpowiedzi na amnestię maturalną*. Gazeta.pl. <http://edukacja.gazeta.pl/edukacja/1,101865,3522124.html> (dostęp: 10.09.2012)
- Okoń, W. (1971). *Rzecz o edukacji nauczycieli*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

¹⁰ Zob. Ćwiertniewicz, G. (2014). „Przegląd funkcji, status społeczny i uwarunkowania prawne zawodu nauczycielskiego: od starożytności do XIX wieku”. *Kwartalnik Edukacyjny*, 4, 93–100.

Rozporządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 24 sierpnia 1982 roku w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudniać nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia (Dz. U. z 1982 r. Nr 29, poz. 206).

Rozporządzenie Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 8 września 1983 r. w sprawie zasad porównywania poziomów średniego wynagrodzenia nauczycieli ze średnim wynagrodzeniem pracowników inżynieryjno-technicznych zatrudnionych w przemyśle uspołecznionym (Dz. U. z 1983 r. Nr 53, poz. 236).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 1969 roku w sprawie utworzenia Wyższych Szkół Nauczycielskich w Bydgoszczy, Kielcach, Olsztynie i Słupsku (Dz. U. z 1969 r. Nr 18, poz. 134).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 lipca 1969 roku w sprawie utworzenia Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Siedlcach (Dz. U. z 1969 r. Nr 23, poz. 164).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 lipca 1971 roku w sprawie utworzenia Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Zielonej Górze i Częstochowie (Dz. U. z 1971 r. Nr 21, poz. 195, 196).

Śliwerski, B. (2009). *Problemy współczesnej edukacji*. Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 roku – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 1982 r. Nr 3, poz. 19).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 roku – Karta praw i obowiązków nauczyciela (Dz. U. z 1972 r. Nr 16, poz. 114).

Rola szkoły w integracji uczniów z doświadczeniem migracji

Agnieszka Jaworska-Żeglińska

W ostatnich latach polskie szkoły coraz częściej stają się miejscem spotkania uczniów o zróżnicowanych doświadczeniach kulturowych, językowych i migracyjnych. Procesy migracyjne, zarówno przymusowe, jak i dobrowolne, stawiają przed systemem edukacji nowe wyzwania, ale także otwierają przestrzeń do redefinicji roli szkoły jako instytucji integrującej i inkluzywnej. Szkoła to nie tylko miejsce przekazywania wiedzy – to przestrzeń, która kształtuje tożsamość, buduje mosty między kulturami i tworzy fundamenty dla społeczeństwa opartego na wzajemnym szacunku i zrozumieniu. Celem niniejszego tekstu jest analiza roli szkoły w integracji uczniów z doświadczeniem migracji, omówienie kluczowych barier i pojęć związanych z równością i sprawiedliwością edukacyjną oraz przedstawienie praktycznych działań wspierających budowanie inkluzywnego środowiska szkolnego.

Barier językowe i komunikacyjne

Nieznajomość lub niedostateczna znajomość języka polskiego stanowi fundamentalną przeszkodę w pełnym uczestnictwie w procesie edukacyjnym. Uczniowie z doświadczeniem migracji często zmagają się z rozumieniem złożonych instrukcji, terminologii przedmiotowej czy niuansów językowych. Trudności te dotyczą nie tylko lekcji języka polskiego, ale wszystkich przedmiotów nauczanych w języku polskim. Bariera językowa wpływa także na relacje rówieśnicze – uczniowie mogą czuć się wykluczeni z rozmów, żartów czy grup koleżeńskich, co pogłębia ich poczucie izolacji. Warto zauważyć, że uczenie się języka akademickiego czy szkolnego wymaga

znacznie więcej czasu niż opanowanie języka potocznego.

Różnice kulturowe i adaptacja

System edukacyjny, normy społeczne, metody nauczania i oczekiwania wobec uczniów mogą znacząco różnić się od tych, które uczniowie poznali w swoich krajach pochodzenia. Różnice te dotyczą sposobu komunikacji z nauczycielami, form pracy na lekcji, podejścia do oceniania czy nawet pojmowania czasu i punktualności. Uczniowie migranci muszą nauczyć się funkcjonować w dwóch lub więcej światach kulturowych jednocześnie, co może prowadzić do napięć wewnętrznych i poczucia rozbicia tożsamości. Dodatkowo mogą doświadczać tzw. szoku kulturowego – stanu dezorientacji i stresu związanego z konfrontacją z nowym środowiskiem kulturowym. Badania przeprowadzone w polskich szkołach pokazują, że uczniowie z doświadczeniem migracji często borykają się z niższą samooceną i większym stresem psychologicznym niż ich rówieśnicy. Wyzwania te są szczególnie intensywne w początkowym okresie pobytu w Polsce, ale mogą utrzymywać się przez lata, jeśli nie zostaną odpowiednio uwzględnione przez system edukacyjny. Kluczowe jest zrozumienie, że trudności te nie wynikają z braku zdolności czy motywacji uczniów, ale z systemowych barier, które można i należy usunąć poprzez odpowiednie wsparcie i dostosowania.

Zrozumienie kluczowych terminów jest fundamentem dla skutecznej integracji uczniów w środowisku szkolnym. Pojęcia równości, nierówności